

Účetnictví, daně a financování pro nestátní neziskovky

4., aktualizované vydání

Anna Pelikánová

Vznik a registrace
neziskových organizací

Financování činnosti
neziskových organizací

Přehled právních, účetních
a daňových předpisů

Daň z příjmů,
široký a úzký základ daně

Aplikace daně
z přidané hodnoty

Kontrolní hlášení

Účetnictví, daně a financování pro nestátní neziskovky

4., aktualizované vydání

Anna Pelikánová

GRADA Publishing

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

*Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.*

*Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou **bez souhlasu nositele práv zakázány**.*

Edice Účetnictví a daně

Anna Pelikánová

Účetnictví, daně a financování pro nestátní neziskovky
4., aktualizované vydání

Vydala GRADA Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7 jako svou 9 230. publikaci

Realizace obálky Zdeněk Dušek
Sazba Jan Šístek
Odborná redaktorka Ing. Kateřina Patková
Počet stran 360
První vydání, Praha 2024
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod a.s.

© GRADA Publishing, a.s., 2024

ISBN 978-80-271-7260-3 (ePub)
ISBN 978-80-271-7259-7 (pdf)
ISBN 978-80-271-5249-0 (print)

GRADA Publishing: tel.: 234 264 401, www.grada.cz

Obsah

Seznam zkratk	10
Úvod	12
1. Význam neziskového sektoru v ČR	17
1.1 Postavení neziskového sektoru v národním hospodářství	17
1.2 Vybrané oblasti působnosti neziskového sektoru	18
1.3 Charakteristické znaky a funkce nestátních neziskových organizací	19
1.4 Tradice a vývoj nestátních neziskových organizací v ČR	20
1.5 Ekonomické ukazatele pro nestátní neziskové organizace	22
1.6 Problémy v neziskovém sektoru	23
2. Místo neziskových organizací v právním řádu ČR	24
2.1 Veřejná prospěšnost a nový občanský zákoník	24
2.2 Veřejně prospěšný poplatník dle zákona o daních z příjmů	25
2.3 Veřejné rejstříky	26
2.3.1 Co se stalo po 1. lednu 2014 s bývalými rejstříky	27
2.3.2 Co tedy bylo a je nutné udělat a v jakých lhůtách	27
2.3.3 Nesprávnost nebo neúplnost údajů v rejstříku	28
3. Druhy neziskových organizací	30
3.1 Druhy neziskových organizací z globálního hlediska	30
3.2 Druhy neziskových organizací dle zřizovatele	30
4. Nový občanský zákoník a právní formy nestátních neziskových organizací ..	31
4.1 Nové právní formy nestátních neziskových organizací po rekodifikaci	31
4.2 Jak probíhala transformace nestátního neziskového sektoru	32
4.2.1 Příklad na občanské sdružení	32
4.2.2 Příklad na organizaci s mezinárodním prvkem	32
4.2.3 Příklad na nadaci a nadační fond	33
4.2.4 Příklad na obecně prospěšnou společnost	33
4.2.5 Příklad na zájmové sdružení právnických osob	33
4.2.6 Příklad na církevní právnickou osobu	33
5. Vznik, zánik a řízení vybraných forem nestátních neziskových organizací ...	34
5.1 Spolek	34
5.2 Ústav	36
5.3 Nadace	37
5.4 Nadační fond	38
5.5 Sociální družstvo	38
5.6 Další nestátní neziskové organizace upraveny jinými zákony než NOZ ...	39
5.6.1 Církev, náboženské společnosti a církevní právnické osoby	39
5.6.2 Politické strany a politická hnutí	39
5.6.3 Honební sdružení	39
5.6.4 Obecně prospěšné společnosti	40
5.6.5 Zájmová sdružení právnických osob	40

6.	Financování nestátních neziskových organizací	41
6.1	Obecné principy financování nestátních neziskových organizací	41
6.1.1	Vícezdrojovost	41
6.1.2	Samofinancování	41
6.1.3	Fundraising	42
6.1.3.1	Formy fundraisingu	43
6.1.3.2	Základní metody fundraisingu	43
6.1.3.3	Zásady jednání s dárce	45
6.1.3.4	Znalost motivů individuálních dárců	45
6.1.4	Neziskovost	46
6.1.5	Daňové úlevy	46
6.2	Způsoby financování nestátních neziskových organizací	46
6.3	Nástroje financování nestátních neziskových organizací	47
6.4	Finanční zdroje nestátních neziskových organizací	47
6.4.1	Vlastní zdroje	47
6.4.1.1	Členské příspěvky	47
6.4.1.2	Příjmy z výkonu hlavní činnosti	48
6.4.1.3	Příjmy z doplňkových činností	48
6.4.1.4	Podnikání	48
6.4.2	Cizí zdroje	49
6.4.3	Potenciální zdroje	49
6.4.3.1	Příspěvky ze zdrojů Evropské unie	50
6.4.3.2	Dotace státu a municipalit nestátním neziskovým organizacím	50
6.4.3.3	Příspěvky nadací a nadačních fondů	50
6.4.3.4	Firemní dárcovství	50
6.4.3.5	Individuální dárcovství	51
6.4.3.6	Další zdroje	51
6.5	Státní dotační politika	51
6.6	Soukromé financování neziskových organizací	54
7.	Ekonomika nestátních neziskových organizací	56
7.1	Právní předpisy pro nestátní neziskové organizace	56
7.1.1	Zákon o účetnictví č. 563/1991 Sb.	57
7.1.2	Vyhláška č. 504/2002 Sb.	57
7.1.3	Vyhláška č. 325/2015 Sb.	58
7.1.4	České účetní standardy č. 401–414	58
7.2	Vnitřní předpisy nestátních neziskových organizací	59
7.3	Finanční řízení a rozpočet neziskových organizací	59
7.3.1	Rozpočet a jeho sestavování	60
8.	Účetní souvislosti aktivit nestátních neziskových organizací	62
8.1	Účetnictví	62
8.1.1	Změny v terminologii od 1. 1. 2014	63
8.1.2	Jednoduché účetnictví	64
8.1.3	Novela zákona o účetnictví od roku 2016	67
8.1.4	Nový zákon o účetnictví (předpokládaná účinnost od 1. 1. 2025)	70
8.1.5	Účetní knihy v jednoduchém účetnictví	71
8.1.5.1	Peněžní deník	71
8.1.5.2	Knih pohledávek a závazků	72
8.1.5.3	Pomocné knihy	73

8.1.6	Podvojné účetnictví	80
8.1.6.1	Podvojné účetnictví obecně	80
8.1.6.2	Legislativní úprava účetnictví	82
8.1.6.3	Účtování v jednotlivých účtových třídách	84
8.1.6.4	Účtová třída 0 – Dlouhodobý majetek	84
8.1.6.5	Účtová třída 1 – Zásoby	93
8.1.6.6	Účtová třída 2 – Krátkodobý finanční majetek a krátkodobé úvěry	96
8.1.6.7	Účtová třída 3 – Zúčtovací vztahy	98
8.1.6.8	Účtová třída 5 a 6 – Náklady a výnosy	102
8.1.6.9	Účtová třída 9 – Vlastní jmění, fondy, výsledek hospodaření, rezervy, dlouhodobé úvěry a zápůjčky, závěrkové a podrozvahové účty	106
8.2	Roční účetní závěrka v nestátních neziskových organizacích	111
8.3	Povinnost zveřejnění účetní závěrky	113
8.4	Audit ve vybraných neziskových organizacích	114
9.	Daně a nestátní neziskové organizace	120
9.1	Daň z nemovitých věcí	122
9.1.1	Daň z pozemků	125
9.1.2	Daň ze staveb a jednotek	130
9.2	Daň silniční	135
9.3	Daň z příjmů	138
9.3.1	Změny v zákoně o daních z příjmů od roku 2014	140
9.3.1.1	Veřejně prospěšný poplatník	140
9.3.1.2	Úroky z účtů	142
9.3.1.3	Skupina veřejně prospěšných poplatníků s tzv. širokým základem daně	143
9.3.1.4	Bezúplatné příjmy z darů	143
9.3.1.5	Nedaňové výdaje (náklady) dle § 25 odst. 1 písm. i) zákona o daních z příjmů	143
9.3.2	Možnosti režimů zdanění příjmů u nestátních neziskových organizací	144
9.3.2.1	Rozdělení příjmů u veřejně prospěšných poplatníků	146
9.3.2.2	Příjmy, které nejsou předmětem daně	148
9.3.2.3	Příjmy, které jsou předmětem daně, ale jsou osvobozené	152
9.3.2.4	Příjmy zahrnované do základu daně	156
9.3.2.5	Praktický příklad	157
9.3.3	Schéma postupu zjištění základu daně	159
9.3.3.1	Položky zvyšující základ daně	159
9.3.3.2	Položky snižující základ daně	161
9.3.3.3	Snížení základu daně a daňová povinnost	163
9.3.4	Daňové souvislosti darování	171
9.3.4.1	Daňové souvislosti dárcovství u dárce, kterým je fyzická osoba	172
9.3.4.2	Daňové souvislosti dárcovství u dárce, kterým je právnícká osoba	173
9.3.4.3	Daňové souvislosti dárcovství u obdarovaného	175
9.3.4.4	Účtování o daru	178

9.3.5	Praktická část	179
9.3.5.1	Poplatník s úzkým základem daně	180
9.3.5.2	Poplatník se širokým základem daně	182
9.3.5.3	Praktický příklad na dar	184
9.3.6	Vybrané daňové problémy	184
9.3.6.1	Paušální výdaj na dopravu	184
9.3.6.2	§ 25 odst. 1 písm. i) zákona o daních z příjmů	185
9.3.6.3	§ 25 odst. 1 písm. zp), zq) zákona o daních z příjmů	185
9.3.6.4	Uplatňování odpisů do daňově uznatelných výdajů	186
9.3.6.5	Kurzové rozdíly u nestátních neziskových subjektů	186
9.3.6.6	Úrok z jistoty dle nového občanského zákoníku	187
9.3.6.7	Finanční leasing – následné rozšíření definice v roce 2015	187
9.3.6.8	§ 23 odst. 6 zákona o daních z příjmů	189
9.3.6.9	Členské příspěvky, které se považují za daňový výdaj	189
9.3.6.10	Hmotný a nehmotný majetek	189
9.3.6.11	Opravné položky k pohledávkám	208
9.3.6.12	Odpis pohledávky	212
9.3.6.13	Postoupení pohledávky	213
9.3.6.14	Rezervy a neziskové organizace	213
9.3.6.15	Stravování zaměstnanců a další benefity z pohledu zákona o daních z příjmů	216
9.3.6.16	Cestovní náhrady zaměstnanců	220
9.4	Daň z přidané hodnoty	227
9.4.1	Základní pojmy zákona o DPH	230
9.4.1.1	Předmět daně	231
9.4.1.2	Ekonomická činnost a daňové subjekty	233
9.4.1.3	Sazby daně, hlavní a vedlejší plnění	235
9.4.1.4	Místo plnění	236
9.4.2	Osvobozená plnění	238
9.4.2.1	Základní poštovní služby a dodání poštovních známek (§ 52 zákona o DPH)	240
9.4.2.2	Dodání vybraných nemovitých věcí (§ 56 zákona o DPH)	240
9.4.2.3	Nájem vybraných nemovitých věcí (§ 56a zákona o DPH)	241
9.4.2.4	Výchova a vzdělávání (§ 57 zákona o DPH)	246
9.4.2.5	Zdravotní služba a dodání zdravotního zboží (§ 58 zákona o DPH)	252
9.4.2.6	Sociální pomoc (§ 59 zákona o DPH)	255
9.4.2.7	Ostatní plnění osvobozená od daně bez nároku na odpočet daně (§ 61 zákona o DPH)	257
9.4.2.8	Dodání zboží, které bylo použito pro plnění osvobozená od daně bez nároku na odpočet daně a zboží, u něhož nemá plátce nárok na odpočet daně (§ 62 zákona o DPH)	262
9.4.2.9	Plnění osvobozená od daně s nárokem na odpočet daně (§ 63 zákona o DPH)	262

9.4.2.10	Osvobození od daně při dovozu zboží (§ 71 písm. f) zákona o DPH)	263
9.4.3	Plátce, identifikovaná osoba	263
9.4.3.1	Povinnost registrace	265
9.4.3.2	Osoba neusazená v tuzemsku, osoba osvobozená, osoba registrovaná k dani v EU	267
9.4.4	Vznik povinnosti přiznat daň nebo uskutečnění plnění	267
9.4.5	Daňové doklady	270
9.4.5.1	Zjednodušený daňový doklad (§ 30 zákona o DPH)	272
9.4.5.2	Splátkový kalendář (§ 31 zákona o DPH)	272
9.4.5.3	Platební kalendář (§ 31a zákona o DPH)	272
9.4.5.4	Souhrnný daňový doklad (§ 31b zákona o DPH)	273
9.4.5.5	Doklad o použití (§ 32 zákona o DPH)	273
9.4.5.6	Daňový doklad při dovozu zboží (§ 33 zákona o DPH)	273
9.4.5.7	Daňový doklad při vývozu zboží (§ 33a zákona o DPH)	274
9.4.6	Přenos daňové povinnosti	274
9.4.7	Daňové přiznání k DPH	278
9.4.8	Základ daně a výpočet daně	284
9.4.9	Nárok na odpočet	287
9.4.10	Oprava základu daně a výše daně a oprava v jiných případech	289
9.4.10.1	Oprava základu daně a výše daně dle § 42 zákona o DPH	289
9.4.10.2	Oprava základu daně a výše daně dle § 43 zákona o DPH	291
9.4.11	Uplatňování DPH v rámci EU a ve vztahu k třetím zemím	292
9.4.12	Částečný odpočet	298
9.4.12.1	Poměrný koeficient podle § 75 zákona o DPH	301
9.4.12.2	Krátící koeficient podle § 76 zákona o DPH	304
9.4.13	Úprava odpočtu a vyrovnání u majetku	309
9.4.13.1	Úprava odpočtu u dlouhodobého majetku dle § 78 zákona o DPH	309
9.4.13.2	Vyrovnání odpočtu daně dle § 77 zákona o DPH	312
9.4.14	Praktický příklad	314
9.4.15	Kontrolní hlášení – druh daňového tvrzení	320
10.	Likvidace nestátních neziskových organizací	324
	Seznam obrázků	326
	Seznam grafů	327
	Seznam tabulek	328
	Výběr z použité literatury	331
	Příloha A	332
	Příloha B	337
	Vzorový účtový rozvrh	343
	Vzorová Příloha k roční účetní závěrce	349

Seznam zkratek

ČR	– Česká republika
EU	– Evropská unie
ČSÚ	– Český statistický úřad
MF	– ministerstvo financí
HDP	– hrubý domácí produkt
NO	– neziskové organizace
NNO	– nestátní neziskové organizace
OPS	– obecně prospěšná společnost
ČÚS	– České účetní standardy
NOZ	– zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o OPS	– zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
Živnostenský zákon	– zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o obchod. korporacích	– zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích, ve znění pozdějších předpisů
Rejstříkový zákon	– zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob
Zákon o účetnictví	– zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o daních z příjmů	– zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o DPH	– zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o silniční dani	– zákon č. 16/1993 Sb., o dani silniční, ve znění pozdějších předpisů
Daňový řád	– zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů
Zákoník práce	– zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o rezervách	– zákon č. 593/1992 Sb., o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů
Majetková daň	– zákon č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitých věcí, ve znění pozdějších předpisů
Vyhláška č. 504/2002 Sb.	– vyhláška č. 504/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky, u kterých hlavním

Vyhláška č. 325/2015 Sb.

- předmětem činnosti není podnikání, pokud účtují v soustavě podvojného účetnictví, ve znění pozdějších předpisů
- vyhláška č. 325/2015 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o účetnictví pro účetní jednotky účtující v soustavě jednoduchého účetnictví, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Publikace je uceleným přehledem poznatků z oblasti financování, účetnictví a daní vybraných nestátních neziskových organizací. Na knižním trhu není v současnosti podobná komplexní publikace, kde by byly promítnuty legislativní změny dle nového občanského zákoníku a novel zákona o účetnictví a daňových zákonů od 1. 1. 2014.

Od roku 2015 se jedná již o 4. vydání této publikace. Stejně jako v předchozích publikacích, autorka reaguje na nová ustanovení v účetních a daňových zákonech, a to konkrétně na změny, které nabýly účinnosti v průběhu let 2019 až 2024.

Komentáře k těmto změnám jsou součástí této publikace:

2019

V návaznosti na směrnici Rady 2006/112/ES ze dne 28. 11. 2006, o společném systému daně z přidané hodnoty, a s ohledem na zásady vyplývající z ustálené judikatury Soudního dvora Evropské unie, došlo v zákoně o DPH ke **zpřesnění některých důležitých pojmů**, jako je například **ekonomická činnost, osoba povinná k dani, úplata, nájem** (§ 2, 4 a 5 zákona o DPH):

Ve vztahu k **osobě povinné k dani** se do zákona o DPH doplnilo vymezení „**kteřá jedná jako taková**“, které nahradilo sousloví „v rámci uskutečňování ekonomické činnosti“.

Došlo také ke změně definice pojmu **úplata**. Nová definice zdůrazňuje nezbytnost existence jednoznačné a přímé vazby mezi plněním a obdrženým protiplněním. Pod pojem úplata je zároveň nově zahrnuta i **dotace k ceně coby specifický druh úplaty**.

Z důvodu vzájemného provázání pojmů v zákoně o DPH se do základních pojmů doplnil i obecný pojem „**uskutečněné plnění**“, kterým se rozumí dodání zboží nebo poskytnutí služby za úplatu osobou povinnou k dani, která jedná jako taková.

Význam pojmu „**nájem**“ se rozšířil o **věcná břemena** k nemovité věci.

V ustanovení § 36 odst. 14 zákona o DPH se objevila definice pojmu „**obvyklá cena**“. Tato definice se vztahuje na všechna ustanovení zákona o DPH, která se o obvyklé ceně zmiňují (§ 36, 36a, 108a a 109 zákona o DPH).

Z důvodu jednotného výkladu pravidel pro výpočet obrátu se do zákona o DPH dostala zásada, že pokud má **prodej dlouhodobého majetku povahu běžné činnosti**, kterou daná osoba povinná k dani provádí v rámci výkonu svého podnikání a pravidelně, není obrát dosahovaný z takovýchto prodejů vyjmut z výpočtu koeficientu pro účely nároku na odpočet daně.

V ustanovení § 15 zákona o DPH byly stanoveny základní pojmy (**poukaz, jednoúčelový poukaz, víceúčelový poukaz, vydání poukazu**), které se také promítají do ustanovení § 21, 36, 74 a 79a zákona o DPH.

Ustanovením § 21 odst. 4 písm. c) zákona o DPH se upřesnilo, že v případě **služby, která je poskytovaná v přímé souvislosti s nájmem nemovité věci** a která byla v souvislosti s tímto nájmem přijata, nejedná-li se o službu podle odst. 4 písm. b) zákona o DPH, se zdanitelné plnění považuje za uskutečněné **dnem zjištění skutečné výše částky za tuto službu**. I když je poskytována v přímé souvislosti s nájmem nemovité věci, není jeho součástí, ale představuje samostatné a od nájmu oddělitelné plnění.

Do ustanovení § 27 zákona o DPH se doplnil odst. 3. Podle tohoto nového zákonného ustanovení se poskytovatelé digitálních služeb v EU, kteří pro účely odvodu DPH v příslušných členských státech používají **zvláštní režim jednoho správního místa**, při vystavování daňových dokladů **řídí pravidly platnými ve státě**, ve kterém jsou k dani ve zvláštním režimu jednoho správního místa **registrováni**.

Zákon o DPH v § 29 odst. 3 stanovil, že pokud vznikla povinnost přiznat daň nebo přiznat plnění **ke dni přijetí úplaty, nemusí daňový doklad obsahovat jednotkovou cenu bez daně a slevu**, pokud není obsažena v jednotkové ceně. Nově též nemusí daňový doklad obsahovat **údaj o rozsahu plnění**, pokud není rozsah plnění v případě přijetí úplaty znám. Ustanovení § 31b odst. 1 zákona o DPH **rozšířil počet situací**, při kterých lze vystavit **souhrnný daňový doklad**. Ve vazbě na § 29 odst. 1 písm. f) zákona o DPH náleží mezi povinné náležitosti souhrnného daňového dokladu i rozsah a předmět plnění. V případě úplaty se rozsah plnění uvede pouze tehdy, pokud je znám.

Povinnou náležitostí opravného daňového dokladu se stal podle § 45 odst. 1 písm. k) zákona o DPH nově **den uvedený v § 42 odst. 3**. To znamená den, kdy nastaly **skutečnosti rozhodné pro provedení opravy základu daně**, popř. dny vymezené v písm. b) až d) tohoto zákonného ustanovení. Opravný daňový doklad lze podle § 45 odst. 5 zákona o DPH vystavit i v případě, že je opravou zvyšována výše daně, pokud plátce přiznal daň jinak, než stanoví zákon o DPH, a tím snížil daň na výstupu.

Podle ustanovení § 36 odst. 5 zákona o DPH se základ daně snižuje o slevu z ceny, pokud je poskytnuta ke dni uskutečnění zdanitelného plnění. Do základu daně se nezahrnuje částka vzniklá **zaokrouhlením** celkové výše úplaty při dodání zboží nebo poskytnutí služby na celou korunu. Způsob stanovení základu daně v případě výměnného obchodu, tj. v případě, kdy byla úplata poskytnuta **formou nepeněžitého plnění**, je nově vymezen v ustanovení § 36 odst. 6 písm. c) zákona o DPH. Základ daně se v tomto případě vypočítá podle hodnoty vlastního uskutečného plnění. Touto hodnotou je obvyklá cena bez daně vymezená v § 36 odst. 14 zákona o DPH. Pro stanovení základu daně při dodání zboží či poskytnutí služby se použije obvyklá cena bez daně také v případě, kdy je úplata poskytnuta zcela nebo zčásti virtuální měnou. Ve smyslu § 37 zákona o DPH lze **nově daň vypočítat dvěma způsoby**. Toto ustanovení má za následek sjednocení částek (shodné výsledky) vypočtené daně bez ohledu na zvolenou metodu výpočtu.

S ohledem na specifičnost institutu **opravy základu daně v případě nezaplacení zdanitelného plnění** od ostatních případů oprav základu daně se tato oblast upravila samostatně, a to v **§ 46 a násl. a § 74a zákona o DPH**.

Upravilo se osvobození od daně ve smyslu **§ 61 písm. a) zákona o DPH** a to tak, že se uplatní při poskytování služeb nebo dodání zboží, které úzce souvisí s poskytovanými službami, právníky osobami, které nebyly založeny nebo zřízeny za účelem podnikání, které jsou svou povahou **politické, odborové, náboženské, vlastenecké, filozofické, dobročinné či občanské povahy**. Osvobozením od daně i nadále nesmí dojít k narušení hospodářské soutěže.

Novelizované znění ustanovení § 61 písm. g) zákona o DPH upřesnilo **osvobození od DPH při cost sharingu** (podílení se na nákladech).

2020

Vládní omezení a zákazy některých aktivit kvůli pandemii Covid-19 přinesly všem spoustu bezesných nocí. Překonat toto nelehké období pomáhaly některé úlevy v podobě odložení daňových povinností a EET; či prominutí pokut a poplatků.

Díky zavedení institutu zpětného působení daňové ztráty, tzv. **carry loss back** si mohli poplatníci uplatnit případnou ztrátu vykázanou v roce 2020 zpětně ve svých základech daně v roce 2019 a 2018. Tato právní úprava v zákoně o daních z příjmů zůstává jako trvalá a zpětné uplatnění ztráty bude možné i v budoucnosti dle § 34 odst. 1 zákona o daních z příjmů.

V posledním čtvrtletí 2020 se spustil **online finanční úřad** – portál MOJE daň. Systém je podobný internetovému bankovníctví a jeho uživatelé by měli mít lepší přehled o svých daňových povinnostech, které tímto mohou vyřídit z kanceláře či z domova.

Zákonem č. 386/2020 Sb. ze dne 15. 9. 2020 **došlo ke zrušení daně z nabytí nemovitých věcí.**

2021

V případě **hmotného majetku** zařazeného 1. 1. 2020 a později se hranice zvýšila na **80 000 Kč**. Tato hranice se použije taky na technická zhodnocení dokončená a uvedená do stavu způsobilého obvyklému užívání od 1. 1. 2020.

Kategorie nehmotného majetku byla od 1. 1. 2020 **zrušena** a **daňové odpisy** tohoto majetku **kopírují odpisy účetní** (nehmotným majetkem byl podle zákona o daních z příjmů před touto novelou majetek se vstupní cenou nad 60 000 Kč s dobou použitelnosti delší než 1 rok).

Daň z příjmů fyzických osob se nově odvádí jen z hrubé mzdy, nikoliv ze superhrubé, která kromě hrubé mzdy zahrnovala také pojistné placené zaměstnavatelem. Sazba daně z příjmů fyzických osob zůstala na 15 %. Nově je zavedeno další **daňové pásmo ve výši 23 %**, které se aplikuje pouze na roční příjmy (resp. součet základů daně), jež přesáhnou 48násobek průměrné mzdy.

Od 1. ledna 2021 se uzákonilo **rozšíření funkcionality daňové informační schránky**, ale také změny ve lhůtách pro podávání daňových přiznání k daním z příjmů. Již není nutné k prodloužení termínu zaslat na finanční úřad plnou moc daňového poradce či advokáta. Lhůta pro podání daňového přiznání se posuzuje zpětně podle toho, kdo, kdy a jakou formou daňové přiznání podal.

Proběhla **novelizace zákona o dani silniční** a došlo k zásadním změnám ohledně sazeb daní a poplatníků daně.

Od 1. 7. 2021 začala platit nová pravidla pro prodej zboží a poskytování služeb koncovým zákazníkům v Evropské unii. Došlo k **rozšíření působnosti zvláštního režimu „jednoho správního místa“ pro výběr DPH na prodej zboží na dálku a poskytování přeshraničních služeb konečným příjemcům (nepodnikatelům) z EU**. Pro internetové obchodníky spočívá zjednodušení v tom, že se nemusí registrovat k DPH a plnit povinnosti v každém členském státě, kde prodávají zboží, ale mohou přes domácí online portál podávat přiznání a platit DPH za plnění ve všech členských státech EU. Do 1. 7. 2021 se tato možnost vztahovala pouze na telekomunikační služby, služby rozhlasového a televizního vysílání a elektronicky poskytované služby. Nově je to aplikováno rovněž pro prodej zboží na dálku a poskytování služeb podnikatelům v rámci celé EU.

Došlo ke **zrušení osvobození od DPH při dovozu malých zásilek do 22 EUR**. Pro zásilky s hodnotou **do 150 EUR** (které jsou osvobozeny od cla) jsou zavedeny dva volitelné zjednodušené zvláštní režimy, a to **dovozní režim v rámci zvláštního režimu jednoho správního místa a zvláštní režim při dovozu zboží nízké hodnoty**.

V zákoně o DPH se objevil nový institut, který cílí na nadměrné odpočty na dani z přidané hodnoty. Upraven je v nových ustanoveních § 174a a 174b daňového řádu obecně jako „**záloha na daňový odpočet**“, v kombinaci s novým ustanovením § 105a zákona o DPH, „**záloha na nadměrný odpočet**“.

Měnil se i § 101a zákona o DPH, který od 1. 1. 2021 zavádí **povinnost elektronického podání k DPH nejen plátců, ale i identifikovaných osob**.

Zákonem č. 80/2019 Sb. byla do § 56a zákona o DPH přijata změna pravidel pro zdaňování nájmu nemovitých věcí. Je omezena možnost dobrovolného uplatnění daně u nájmu nemovitých věcí stanovených v odst. 3 (**stavby rodinného domu, obytného prostoru a dalších**). Nájem těchto nemovitých věcí **musí být tedy od roku 2021 osvobozeny od daně bez nároku na odpočet daně**. Pokud plátce některou z vyjmenovaných nemovitých věcí pořídil před novelou a uplatnil si při pořízení odpočet daně (např. pokud bytový dům pronajal jako celek

jinému plátcí s daní na výstupu) a nebude na pronájem nadále uplatňovat daň, musí od roku 2021 provést **úpravu odpočtu daně** dle § 78 zákona o DPH.

V průběhu roku 2021 bylo do zákona o DPH doplněno nové ustanovení § 79e, které obsahuje **úpravu snížení uplatněného odpočtu daně u dlužníka, který přestal být plátcem daně**. Nově je dlužník povinen snížit odpočet daně u uplatněných přijatých zdanitelných plnění, a to za předpokladu, že:

- toto plnění nebylo uhrazeno nebo bylo uhrazeno částečně,
- je dluh za přijaté zdanitelné plnění splatný a nedošlo k jeho zániku,
- dlužník neprovedl úpravu odpočtu daně z nedobytné pohledávky (§ 74a odst. 1 zákona o DPH),
- od konce zdaňovacího období, ve kterém se uskutečnilo zdanitelné plnění, uplynuly méně než 3 roky.

V případě, že do tří let od zrušení registrace dlužníka dojde k úhradě dluhu, může si dlužník odpočet opětovně uplatnit skrze dodatečné daňové přiznání za poslední zdaňovací období, ve kterém byl registrován.

2022

Od začátku 2022 platí nová úprava DPH u plnění, která podléhají zvláštnímu režimu pro **cestovní služby**. Poskytovatelé cestovních služeb musí nově přiznat daň z přijatých záloh na cestovní službu nebo zatížit část letecké přepravy do třetích zemí daní z přidané hodnoty. Plátce musí provádět výpočet přírážky za každou poskytnutou cestovní službu zvlášť.

Nově mohou účetní jednotky, které jsou **obchodními korporacemi**, předat účetní závěrku do sbírky listin veřejného rejstříku **prostřednictvím podání u příslušného správce daně**.

Na válku na Ukrajině reagovala i česká legislativa, a to i v daňové oblasti.

2023

Od roku 2023 se rozšířil okruh subjektů, jež mají **datovou schránku** zřízovanou ze zákona. Nově do této skupiny spadají i **nepodnikající právnické osoby** a všechny podnikající fyzické osoby, jež mají IČO. Stát jim během prvního kvartálu 2023 postupně zprovoznil datovou schránku, kterou nebude možné na žádost deaktivovat. Všechna formulářová podání se musí provádět elektronicky. To neznamená, že by se vše muselo posílat přes datovku. Subjekty tak mohou využít i jiné elektronické cesty, např. portál MOJE daň nebo aplikaci EPO. Rozhodným okamžikem, od kterého pro ně tato povinnost platí, je zpřístupnění datové schránky (neplést si se založením schránky).

Překvapením bylo zavedení tzv. **daně z neočekávaných zisků**, která se vztahuje na společnosti v oblasti bankovníctví, energetiky a těžebního průmyslu. Mělo by se jednat o dočasné zdanění, platné od roku 2023 do roku 2025.

Novela zákona o daních z příjmu přináší ustanovení §30d, které je zaměřeno na specifické situace v případě nemovitých kulturních památek.

Se začátkem roku 2023 **odpadá povinnost elektronicky evidovat své tržby**. Povinnost byla nicméně už od jara roku 2020 přerušena kvůli pandemii onemocnění Covid-19 a stala se tak fakticky dobrovolnou.

V rámci novely zákona o DPH došlo **ke zvýšení limitu** ročního obratu pro povinnou registraci plátce DPH z 1 mil. Kč **na 2 mil. Kč**.

Od 1. 1. 2023 došlo **k prodloužení lhůty** dle § 101g odst. 3 zákona o DPH pro podání **následného kontrolního hlášení na základě výzvy od správce daně** na 17 dnů ode dne dodání výzvy do datové schránky plátce. Původní lhůta činila 5 pracovních dní od doručení

do datové schránky. Nově běží od dodání výzvy do datové schránky. Na běh lhůty tedy nemá vliv to, kdy je zpráva doručena (tj. kdy a zda vůbec se poplatník přihlásí do datové schránky). Dochází také ke **snížení pokut v kontrolním hlášení** ve výši 10 000 Kč, 30 000 Kč a 50 000 Kč na polovinu u vybraných plátců.

2024

Změny v roce 2024 v rámci daně z příjmů právnických osob a daně z přidané hodnoty budou uvedeny v příslušných kapitolách.

Kniha je určena **zejména účetním a ekonomům v nestátních neziskových organizacích**.

Publikace začíná vymezením základních pojmů a výčtem neziskových organizací a potom se věnuje konkrétním nestátním neziskovým organizacím.

Další část se věnuje financování nestátních neziskových organizací. Tyto z principu své činnosti musí hledat i jiné zdroje financování než vlastní. Je důležité ozřejmit individuální a firemní dárcovství a zásady pro poskytování dotací ze státního rozpočtu.

Třetí část se zabývá vedením účetnictví a jednoduchým účetnictvím.

Jádrem publikace je daňová problematika v nestátních neziskových organizacích. Nestátní neziskové organizace mají velmi složité postavení:

- u DPH musí sledovat režim jednotlivých činností, popřípadě při kombinaci různých činností musí uplatnit poměrný nebo krácící koeficient,
- pro stanovení daně z příjmů musí sledovat příjmy a výdaje dle rozdělení na hlavní a doplňkovou činnost, a v neposlední řadě taky příjmy, které nejsou předmětem daně, příjmy, které nejsou předmětem daně za určitých podmínek, příjmy osvobozené a příjmy, které jsou předmětem daně.

Není cílem této publikace poskytnout kompletní přehled všech zákonů. Autorka se zabývá vybranými problémy, s nimiž se potýkají nestátní neziskovky, jak to vyplynulo z její odborné praxe a lektorské činnosti.

Po přečtení knihy se budete orientovat v legislativě pro nestátní neziskové organizace.

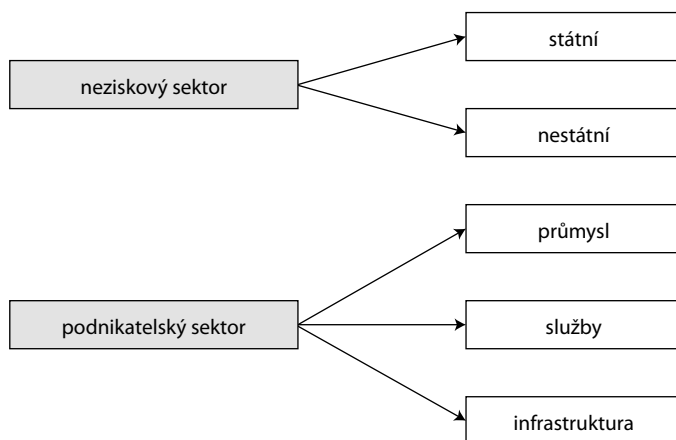
Autorka zdůrazňuje, že text publikace vyjadřuje její osobní stanovisko. Na řadu problémů mohou existovat názory odlišné.

Publikace reflektuje právní stav platný k 1. 1. 2024.

1. Význam neziskového sektoru v ČR

1.1 Postavení neziskového sektoru v národním hospodářství

Ve smíšené ekonomice se setkáváme s ekonomickou aktivitou různých druhů organizací. Jedná se o soukromé ziskové, soukromé neziskové organizace a organizace veřejného sektoru. Některé odborné prameny hovoří o tzv. **třísektorovém národním hospodářství**.

Obrázek 1: Struktura národního hospodářství

Zdroj: vlastní zpracování

Neziskové organizace (dále jen NO) jsou důležitou součástí každé společnosti. Tyto organizace sdružují miliony občanů, poskytují širokou paletu služeb, napomáhají rozvoji společenského, ekonomického, a nakonec i politického života. Význam nespočívá pouze v přidané ekonomické hodnotě či podílu na celkové zaměstnanosti, ale je vzhledem ke svému dopadu na takřka všechny sféry života společnosti mnohem komplexnější. Nejde jenom o to, že NO zabezpečují určité spektrum služeb, ale jsou indikátorem rozvinutosti občanské společnosti, ovlivňují veřejné mínění a společenské změny.

Můžeme se setkat i s jinými názvy pro NO, a to s názvy: „nevýdělečná organizace“ nebo s anglickým ekvivalentem „non-profit organization“.

NO je jednotka vytvořená za účelem výroby výrobků a poskytování služeb, ale zároveň její status nedovoluje, aby tato produkce byla pro osoby, které ji založily, řídí nebo financují, zdrojem příjmů, zisku nebo finančních výnosů.

Neziskový sektor je sektor, v němž organizace a instituce **nejsou primárně založeny za účelem dosahování zisku**. Na rozdíl od komerčních organizací, cílem NO není vytváření a rozdělování zisku mezi vlastníky, ale přímá produkce užitku. NO mohou však vytvářet zisk a mohou taky podnikat. Zisk se ale musí použít na rozvoj neziskové organizace.

1.2 Vybrané oblasti působnosti neziskového sektoru

K vybraným oblastem působnosti NO můžeme zařadit sociální služby, kulturu, školství, ekologii, zdravotnictví, tělovýchovu a sport apod. Hovoříme taky o „veřejných službách“.

Tabulka 1: Přehled oblastí působení NO

Sociální služby	sociální služby pro staré a zdravotně postižené občany sociální služby pro děti, mládež a rodiny sociální služby vyloučeným osobám a komunitám
Zdravotnictví	ambulantní péče ústavní péče speciální primární péče (vč. zdravotnické záchranné služby a lékařské služby první pomoci) poskytování léčivých přípravků a prostředků zdravotnické techniky lázeňská péče péče v dětských ozdravovnách zdravotnická doprava ochrana veřejného zdraví záchranné protialkoholní a detoxikační stanice a ochranná léčba
Školství	předškolní vzdělávání základní školství střední školství vysoké a vyšší odborné školství speciální a jiné (např. umělecké) školství volnočasové aktivity tělovýchovné a sportovní aktivity stravování žáků a studentů ubytování žáků a studentů pedagogicko-psychologické poradny pedagogická centra ústavní výchovy
Zaměstnanost	politika zaměstnanosti civilní služba
Kultura	profesionální umění neprofesionální umění knihovny muzea, galerie památková péče, kulturní dědictví regionální a národnostní kultura církev
Doprava	veřejná osobní silniční doprava veřejná osobní drážní doprava plavba a služby vodní dopravy letecká doprava
Obrana	vojenská obrana letecká záchranná a pátrací služba

Vnitřní věci	bezpečnost a veřejný pořádek integrovaný záchranný systém vč. požární ochrany archivnictví azylová zařízení ochrana obyvatelstva spoje, poštovní služby telekomunikační služby
Životní prostředí	ochrana přírody a krajiny technická ochrana životního prostředí
Služby technické infrastruktury	vodní hospodářství zásobování energiemi
Informační služby	portál veřejné správy

Zdroj: Analýza veřejných služeb / ministerstvo vnitra

V právním řádu ČR chybí jasná definice **veřejného zájmu**. NSS ve svém rozhodnutí sp. zn. 6 As 65/2012 Sb. ze dne 10. 5. 2013 říká, že veřejný zájem musí být výslovně formulován ve vztahu ke konkrétní posuzované záležitosti a musí být přesvědčivě odlišen od zájmu soukromého. Veřejný zájem je přitom třeba vyvodit z právní úpravy, z právní politiky a z posouzení různých hodnotových hledisek podle úkolů veřejné správy v příslušné oblasti (sociální, kulturní apod.). Správní orgány by měly tedy obecně formulované veřejné zájmy konkretizovat.

1.3 Charakteristické znaky a funkce nestátních neziskových organizací

NO je možné dělit dle různých hledisek. Dle zřizovatele rozlišujeme **státní a nestátní (soukromé, nevládní) NO**. Státní NO zřizuje stát, kraje, obce a jejich organizační složky. Nestátní NO (dále jen NNO) jsou zřizovány zdola – občany. V zahraničí je používán jako ekvivalent nevládní/nestátní NO pojem „**non-governmental organization**“.

Cílem této publikace je poskytnout přehled o NO nestátního typu, a to jak z pohledu jejich právního vymezení, tak z hlediska účetního a daňového.

Základními rysy NNO jsou:

- **Veřejná prospěšnost** – usilují o veřejné dobro jak jednotlivců, tak společnosti jako celku.
- **Dobrovolnost** – využívají dobrovolný výkon neplacené práce pro organizaci, dále dary, čestné účasti ve správních radách apod.
- **Neziskovost** – nepřipouští se přerozdělování zisků vzniklých z činnosti organizace mezi vlastníky nebo vedení NNO.
- **Samosprávnost** – nejsou kontrolovány státem nebo institucemi stojícími mimo ně.
- **Soukromé vlastnictví** – základní struktura NNO je ve své podstatě soukromá.

Nestátní neziskový sektor, i když pro svou činnost potřebuje finanční zdroje z veřejných rozpočtů, zajišťuje činnosti, které by musel zabezpečit sám stát. A tak **plní několik funkcí:**

- **Funkci ekonomickou** – působí jako producent a spotřebitel statků, zaměstnavatel atd.
- **Funkci sociální**, která zahrnuje:
 - **funkci servisní** – výkon a poskytování specifických statků,
 - **funkci participační** – sdružování se a zapojování se do života společnosti.

- **Funkci politickou**, která zahrnuje:
 - **funkci ochrannářskou** – chrání jednotlivce i skupiny obyvatel před porušováním základních lidských práv,
 - **funkci demokratizační** – dává lidem možnost ovlivnit veřejné mínění, a tak rozvíjet demokracii.
- **Funkci informační** – osvětová funkce.
- **Funkci kontrolní** – laická kontrola demokratického procesu uplatňování veřejné volby nebo institucí veřejného sektoru.

Všechny uvedené funkce vycházejí z rámců hlavních činností NNO.

1.4 Tradice a vývoj nestátních neziskových organizací v ČR

Neziskový sektor má v českých zemích **bohatou tradici**. Nadace a spolky měly vždy významný podíl na národní, kulturní a politické emancipaci (například národní obrození, vznik ČSR v roce 1918, sametová revoluce v roce 1989). Tradice byla zprůchýtlá v době po sobě jdoucích totalitních režimů – fašistického a komunistického, kdy byla svobodná iniciativa občanů nežádoucí. Za socialismu nezisková autonomní sféra prakticky neexistovala a některé organizace fungovaly jako součást Národní fronty.

Rok 1989 přinesl v této oblasti zásadní změnu. Začaly vznikat tisíce NO a neziskový sektor od té doby prošel řadou změn. V České republice a vůbec celé střední a východní Evropě došlo k posunům v chápání pojmu občanská společnost. Nové společenské uspořádání přineslo občanům právo vyvíjet vlastní aktivity a sdružovat se v zájmové organizace, řešící vlastní problémy a problémy společnosti jako celku.

Počet NO se po roce 1989 začal dramaticky zvyšovat. V roce 1990 existovalo např. asi 3 800 občanských sdružení a o tři roky později to již bylo téměř šestkrát tolik (21 700). Od roku 1990 se začala rovněž formovat legislativa pro tento sektor.

Stručný přehled **historie formování legislativy pro neziskový sektor**, která předjímá podobu nového občanského zákoníku:

1990 – Zákon o sdružování občanů č. 83/1990 Sb. Účinnost od 1. 5. 1990.

1995 – Zákon o obecně prospěšných společnostech č. 248/1995 Sb., v platném znění č. 231/2010 Sb. Účinnost od 1. 1. 1996.

1997 – Zákon o nadacích a nadačních fondech č. 227/1997 Sb., v platném znění č. 158/2010 Sb. Účinnost od 1. 1. 1998.

2000 – Zahájení prací na občanském zákoníku – návrh věcného záměru zákona (schválen v dubnu 2001).

2005 – Občanský zákoník, Eliáš, Zuklínová (hlavní zpracovatelé) – první konsolidovaná verze k veřejnému připomínkování.

2010 – Novela zákona o nadacích a nadačních fondech č. 158/2010. Účinnost od 1. 7. 2010. Novela zákona o obecně prospěšných společnostech č. 231/2010, účinnost od 1. 1. 2011.

2012 – Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb. Účinnost od 1. 1. 2014.

2013 – Zákon o změně právní formy občanského sdružení na obecně prospěšnou společnost, č. 68/2013 Sb. Účinnost od 1. 4. 2013.

Od roku 1996, kdy vstoupil v platnost zákon o obecně prospěšných společnostech, je možné pozorovat nárůst obecně prospěšných společností. V roce 2014 pozorujeme rovněž další nárůst

obecně prospěšných společností, protože některá občanská sdružení se mohla transformovat na OPS. Od 1. 1. 2014 není možné obecně zakládat nové OPS, proto počet OPS od roku 2015 nestoupá. Od roku 1998, kvůli přísnějším požadavkům zákona o nadacích, došlo ke snížení počtů nadací, popřípadě jejich transformací do nadačních fondů.

Dne 16. 10. 2023 zveřejnil Český statistický úřad **Satelitní účet neziskových institucí** (dále jen SÚNI) za rok 2021. Vzhledem k probíhající revizi národních účtů (údaje za rok 2021 se budou publikovat až v roce 2024), jsou v rámci SÚNI publikovány za rok 2021 pouze údaje za dobrovolníky, pracovníky a počty institucí. SÚNI se publikuje v rámci doporučení Eurostatu, které následuje většina členských států EU.

Počet neziskových institucí (dále jen NI) v roce 2021 **vzrostl na 150 236**, což je meziroční zvýšení o 2 %. **Největší nárůst** byl zaznamenán u právnické formy **spolek**, kterých za rok 2021 vzniklo přes 2,5 tisíce. Poprvé byl publikován počet aktivních spolků, kdy ze 100 tisíc jednotek, které jsou stále vedeny v RES, je podle databáze ministerstva spravedlnosti (veřejného rejstříku) aktivních pouze 63 tisíc jednotek, u formy pobočný spolek je aktivních 22 tis. z celkem 25 tis. jednotek.

Počet zaměstnanců vyjádřený v přepočtených úvazcích v roce 2021 byl 118 025, což činí meziročně **mírný nárůst** o 2,71 %. Podíl na celkové zaměstnanosti je 2,24 %.

Počet odpracovaných hodin dobrovolníky klesl meziročně o 11,4 % na 40,3 mil. Hodnota dobrovolnické práce činí 7,8 mld. Kč, což meziročně představuje pokles o 5,9 %. Za poklesem dobrovolnických hodin stojí pandemie Covid-19, kdy během roku 2021 bylo zavřeno mnoho neziskových institucí a nemohla probíhat jejich činnost. Dobrovolnická práce není součástí ukazatelů národních účtů včetně HDP a je zahrnuta pouze v Satelitním účtu neziskových institucí.

Významným příspěvkem satelitního účtu neziskových institucí je využití klasifikace služeb NI podle účelu (CZ-COPNI). Tato klasifikace je určena pro sledování **účelu, na který neziskové instituce vydaly prostředky**, přičemž nezisková instituce může vynakládat prostředky na více účelů. Kromě terciárního vzdělávání a výzkumu a vývoje v oblasti vzdělávání, na které vynakládají své prostředky veřejné vysoké školy, připadá největší podíl na rekreační a sportovní služby, služby sociální péče, kulturní služby, ostatní vzdělávání a náboženství nebo zdraví.

Tabulka 2a: Počet neziskových institucí podle právní formy za rok 2021

CELKEM	150 236
Nadace	582
Nadační fond	2 327
Obecně prospěšná společnost	2 518
Ústav	1 402
Vysoká škola (veřejná)	26
Školská právnická osoba	350
Zvláštní organizace pro zastoupení českých zájmů v mezinárodních nevládních organizacích	16
Spolek	100 039
– z toho aktivních	63 389
Odborová organizace	7 294
Organizace zaměstnavatelů	78
Politická strana, politické hnutí	266
Církevní organizace (vč. církevních právnických osob; školská zařízení, zdravotnická zařízení, charity zřízené církví nebo náboženskými spol.)	4 020

Organizační jednotka spolu	25 793
– z toho aktivních	22 345
Stavovská organizace – profesní komora	22
Komora (kromě profesních komor)	210
Zájmové sdružení právnických osob	1 120
Honební společenstvo	4 173

Zdroj: ČSÚ

Není sporu o tom, že neziskový sektor v ČR prožívá v současnosti období svého nového rozmachu. Avšak poslední údaje nasvědčují tomu, že tempo růstu počtu neziskových organizací se začíná zpomalovat. Jistým paradoxem a specifickým rysem zápasu neziskových organizací o své přežití v ČR je skutečnost, že zatímco proporce, vnitřní struktura, styl a pravidla fungování neziskového sektoru jsou ještě stále ve značném zpoždění za vyspělými zeměmi, přichází fáze jisté nasycenosti na trhu služeb, které tyto organizace zabezpečují. To znamená, že v blízkém čase můžeme očekávat **ostřejší a intenzivnější selekci neziskových organizací** na ty, které přežijí, a ty, které budou muset zaniknout. Chování představitelů státu a neziskových organizací může charakter této selekce zásadním způsobem ovlivnit.

V poslední době se společnost vůči neziskovým organizacím staví spíše negativně. Neziskové organizace obecně se staly terčem nenávistných komentářů na sociálních sítích. Jednoduchá hesla nepodložená argumenty rezonují určitou částí společnosti.

Proč by neziskovky měly dostávat dotace? Protože primárně je jejich činnost zájmem státu. A bez dotací by se neziskovky musely chovat jako podnikatelé a poskytovat své služby za tržní ceny. Například: sportovat by mohli jen bohatí, Sokol a fotbal na malých obcích by zanikl. Do kroužků by mohly chodit jen děti zajištěných rodičů, Skaut by byl elitní klub. Poradenství v obtížných životních situacích by bylo za ceny na úrovni advokátních služeb. Kultura by byla pouze profesionální, folklorní kroužky a ochotnická divadla by zničila neviditelná ruka trhu. Sociální služby by byly pouze pro dobře situované občany, ostatní handicapovaní a senioři by zůstali bez péče. Do lesa, do přírody a na ryby bychom chodili za velmi drahou vstupenkou. Dobrovolní hasiči by se rozpustili pro nedostatek peněz, a než by do malé obce přijeli profesionální hasiči z města, lehla by popelem.

1.5 Ekonomické ukazatele pro nestátní neziskové organizace

Neziskový sektor zahrnuje velký počet ekonomických subjektů, které vytvářejí výkony a taky spotřebovávají a jsou tak přispěvatelé a tvůrci hrubého domácího produktu (dále jen HDP) ČR. Základní ekonomické ukazatele sledování výkonnosti tohoto sektoru jsou **výdaje, výnosy a počty hodin dobrovolnické práce**.

Konečné výdaje (spotřeba) neziskového nestátního sektoru jsou asi 1 % konečné spotřeby v národním hospodářství, a to primárně v oblastech bydlení, zdraví, kultury, sociální péči, vzdělávání, sportu a další. Když analyzujeme příjmy (výnosy), podíl se pohybuje okolo 0,5 %. Významným údajem je údaj o dobrovolnické práci, která se objevuje téměř výhradně v oblasti nestátního neziskového sektoru. Bohužel, dobrovolnická práce se v čase výrazně snižuje.

Tabulka 2b: Vybrané ekonomické údaje NNO za rok 2021

Ekonomické údaje neziskových institucí (rok 2021)			
Ukazatel	Celkem	Jednotky	Meziroční změna
Počet organizací	150 236	organizace	2,02 %
Počet FTE úvazků – zaměstnanci	118 025	osoby	2,71 %
Podíl na zaměstnanosti ČR	2,24	%	0,05 p.b.
Počet FTE úvazků – dobrovolníci	22 902	osoby	-11,59 %

Zdroj: ČSÚ

1.6 Problémy v neziskovém sektoru

Neziskové organizace, především nestátní, se i přes dlouholetou tradici pořád potýkají s různými problémy, a to s nedostatkem finančních prostředků a vysokou mírou neefektivnosti své práce. Je to způsobeno slabou profesionalizací ekonomických pracovníků a také zbytečně složitou a nepřehlednou legislativou.

Problémy neziskového sektoru můžeme shrnout do níže uvedených bodů:

- chybí vymezení veřejné a vzájemné prospěšnosti,
- zastaralý dotační systém resortů,
- přebujelá byrokracie operačních programů,
- nedostatečná transparentnost neziskového sektoru,
- nepřehledná legislativa v daňové oblasti,
- složitá pravidla pro vznik a fungování neziskových organizací,
- oslabení finančních zdrojů a veřejných rozpočtů,
- chybí všeobecná koncepce rozvoje,
- nedostatek odborníků na připomínkování vznikajících zákonů pro NO,
- chybí dostatek schopných manažerů,
- slabá podpora formou firemních dobrovolníků,
- závislost některých neziskových subjektů na EU фондах a veřejných zdrojích,
- slabá finanční stabilita většiny NO,
- nevládní organizace nemají povinnost zveřejňovat financování ze třetích států nebo od mega korporací,
- tlak na posilování vlastních příjmů, tj. samofinancování NO.

2. Místo neziskových organizací v právním řádu ČR

I když NO přinášejí společnosti a ekonomice nesporně velké pozitivní přínosy, nemají zcela jasné místo v právním řádu ČR. Nikde v právním řádu **nenajdeme definici neziskové organizace**. Nezisková organizace není v České republice oficiální právní termín ani právní forma či status právnické osoby, ale jde o termín již do značné míry ustálený ve společensko-ekonomických textech i v praxi veřejné správy. Existuje spousta definic, jež se různým způsobem překrývají.

Neprovázanost mezi teorií a praxí může způsobit zpomalení procesu dalšího rozvoje neziskového sektoru.

2.1 Veřejná prospěšnost a nový občanský zákoník

Obsahové vymezení veřejné prospěšnosti nebylo v teorii jasně definováno až do vzniku nového občanského zákoníku (dále jen NOZ) – zákona č. 89/2012 Sb. Ten zakotvuje definici veřejně prospěšných právnických osob. S tímto pojmem již dlouho pracují zahraniční právní úpravy, u nás se také používal v praxi neziskového sektoru, ale teprve od roku 2014 dostal tento pojem zákonnou definici.

Je možné konstatovat, že veřejná prospěšnost spadá pod pojem veřejný zájem.

Veřejně prospěšná je právnická osoba, jejímž posláním je přispívat v souladu se zakladatelským právním jednáním vlastní činností k dosahování obecného blaha, pokud na rozhodování právnické osoby mají podstatný vliv jen bezúhonné osoby, pokud nabyla majetek z poctivých zdrojů a pokud hospodárně využívá své jmění k veřejně prospěšnému účelu.

Neziskovost **nadále nesouvisí s právní subjektivitou, podstatný je výkon činnosti**, která naplňuje podmínky veřejné prospěšnosti NOZ.

Nový občanský zákoník v § 146–150 zavedl nový institut „veřejné prospěšnosti“, který je nezávislý na právní formě organizace, tj. tento status může deklarovat i například spolek a podle některých výkladů i obchodní společnost, pokud splňuje zákonem stanovené podmínky (dosahování obecného blaha, bezúhonnost rozhodujících osob, nabytí majetku z poctivých zdrojů a jeho hospodárné využívání k veřejně prospěšnému účelu), avšak ze žádné právní formy (např. ani obecně prospěšné společnosti ani ústavu) neplyne automaticky. Občanský zákoník ani jiný zákon však dosud neupravuje, jaké výhody by měly z tohoto statusu plynout.

Podmínky pro zápis tohoto atributu do příslušných rejstříků právnických osob měl upravit zvláštní **zákon o statusu veřejné prospěšnosti**, jehož návrh mělo ministerstvo spravedlnosti připravený ještě před účinností nového občanského zákoníku a občanský zákoník se na něj odvolává, avšak po schválení vládou i sněmovnou jej **senát 12. září 2013 zamítl**.

Ministr spravedlnosti dne 10. 1. 2016 předložil Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR vládní návrh zákona o statusu veřejné prospěšnosti a o změně souvisejících předpisů. Návrh zákona měl stanovit podmínky zápisu statusu, povinnosti zaručující transparentnost hospodaření právnické osoby se statusem, resp. jeho odnětím. Návrh se setkal s kritikou neziskových subjektů. Byl přijat z. č. 303/2017 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti se **zrušením statusu veřejné prospěšnosti s účinností od 1. 1. 2018**. Tento zákon neruší v NOZ a v navazujících zákonech veřejnou prospěšnost, ale nebude nutné ji prokazovat a zapisovat do veřejného rejstříku.

Právníckou osobu lze ustavit ve **veřejném nebo v soukromém zájmu**. Tato její povaha se posuzuje podle **hlavní činnosti právnícké osoby**.

2.2 Veřejně prospěšný poplatník dle zákona o daních z příjmů

Veřejně prospěšný poplatník je nově definován od 1. 1. 2014 v § 17a zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů (dále jen zákon o daních z příjmů). Veřejně prospěšný poplatník je poplatník, který jako svou **hlavní činnost** vykonává činnost, která **není podnikáním** (do konce roku 2013 byli tito poplatníci definováni v § 18 odst. 3 zákona o daních z příjmů v platném znění, jako poplatníci, kteří nejsou založeni nebo zřízeni za účelem podnikání).

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů přestal sloužit v obecné rovině pro získání přehledu NO. Veřejně prospěšný poplatník je dle zákona o daních z příjmů ten, který v souladu se zakladatelskými listinami jako svou hlavní činnost vykonává činnost, která není podnikáním.

Nyní tedy pro účely posouzení, zda se jedná o veřejně prospěšného poplatníka, bude záležet na **formulaci hlavní činnosti v zakladatelském právním jednání, statutu, stanovách atd.** I když tedy bude u takového poplatníka převažovat činnost podnikatelská, mělo by se na něj hledět pro účely daně z příjmů jako na veřejně prospěšného poplatníka podle definice hlavní činnosti v jeho zakladatelském dokumentu.

V § 17a odst. 2 zákona o daních z příjmů je vymezeno, který subjekt není považován za veřejně prospěšného poplatníka, i když není jeho hlavní činností podnikání. Tito **negativně vymezení poplatníci** jsou sice právnícké osoby, ale **nemají výhody veřejně prospěšného poplatníka** (např. osvobozené bezúplatné příjmy, možnost uplatnit snižující položku dle § 20 odst. 7 zákona o daních z příjmů a mají povinnost vždy podávat daňové přiznání).

Veřejně prospěšným poplatníkem není:

- obchodní korporace,
- Česká televize, Český rozhlas, Česká tisková kancelář,
- profesní komora nebo poplatník založený za účelem ochrany a hájení podnikatelských zájmů svých členů, u nichž nejsou členské příspěvky osvobozeny od daně s výjimkou organizace zaměstnavatelů (jedná se o profesní komory – Komora daňových poradců, Komora auditorů, Česká lékařská komora, Komora architektů, Česká stomatologická komora apod. a dále Agrární a Hospodářská komora),
- zdravotní pojišťovna,
- společenství vlastníků jednotek,
- rodinná fundace, kterou se pro účely zákona rozumí nadace nebo nadační fond, a které podle svého zakladatelského jednání slouží k podpoře zakladatele nebo osob blízkých zakladateli, nebo jejichž činnost směřuje k podpoře zakladatele nebo osob blízkých zakladateli.

Veřejně prospěšným poplatníkem i nadále je:

- zájmové sdružení právníckých osob, pokud není zřízeno za účelem podnikání,
- spolek,
- odborová organizace,
- politická strana a politické hnutí,

- registrovaná církev a náboženská společnost,
- nadace a nadační fond,
- obecně prospěšná společnost a ústav,
- veřejná vysoká škola a veřejná výzkumná instituce,
- školská právnická osoba,
- organizace zaměstnavatelů,
- organizační složka státu,
- obec, kraj, dobrovolný svazek obcí,
- Regionální rada regionů soudržnosti,
- příspěvková organizace,
- státní fond atd.

Pozor, jak je zřejmé z výše uvedených definic, **nesmí se zaměřovat „status veřejné prospěšnosti“ dle NOZ a „veřejně prospěšného poplatníka“ dle zákona o daních z příjmů.**

Po novelizaci zákona o účetnictví a prováděcí vyhlášky č. 504/2002 Sb. najdeme od 1. 1. 2016 definici hlavní a hospodářské činnosti v § 5a vyhlášky č. 504/2002 Sb. **Hlavní činností** je pro účely této vyhlášky veškerá činnost, pro kterou byla účetní jednotka založena nebo zřízena zvláštním právním předpisem, zřizovací listinou nebo jiným dokumentem (např. provoz dětské skupiny). **Hospodářskou činností** se rozumí hospodářská činnost stanovená zvláštním právním předpisem nebo činnost stanovená ve zřizovací listině, statutu, zakládající listině nebo zapsaná v příslušném rejstříku, zejména činnost doplňková, vedlejší, podnikatelská nebo jiná činnost.

2.3 Veřejné rejstříky

Údaje o fyzických a právnických osobách najdeme ve veřejných rejstřících. Veřejným rejstříkem, do kterého se musí zapisovat zákonem stanovené údaje o fyzických a právnických osobách, se ve smyslu **rejstříkového zákona č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob**, rozumí:

- spolkový rejstřík,
- nadační rejstřík,
- rejstřík ústavů,
- rejstřík společenství vlastníků jednotek,
- rejstřík obecně prospěšných společností,
- obchodní rejstřík.

Tyto veřejné rejstříky vedou tzv. **rejstříkové soudy** a součástí veřejného rejstříku je taky **sbírka listin**. Údaje o zapsaných osobách a listiny ve sbírce jsou zveřejňovány způsobem umožňujícím dálkový přístup (**princip formální publicity**). Pro obchodní korporace nebo obecně prospěšné společnosti to není nic nového, zpozornět by měly zejména spolky (terminologií starého občanského zákoníku občanská sdružení) a další právnické osoby, jejichž rejstříky dříve vedly jiné subjekty.

Účelem veřejného rejstříku je poskytnout každému možnost si kdykoliv ověřit, zda určitá osoba skutečně existuje, její historii, čím se zabývá a zabývala v minulosti, kde sídlí, kdo za ni jedná atd. To přispěje k lepší **transparentnosti zapisovaných subjektů** (nehledě na úsporu času např. spolkům, kterým odpadne neustálé dokládání stanov či zápisů ze shromáždění, neboť

každý si bude moci ve spolkovém rejstříku ověřit, že spolek jako právnická osoba skutečně existuje a kdo je jeho statutárním orgánem). Zákon navíc chrání ty, kteří jednají s dobrou vírou ve správnost a aktuálnost údajů zveřejněných v rejstříku (**princip materiální publicity**).

Do veřejného rejstříku se musí zapisovat následující právní formy NNO:

- spolky – dříve občanská sdružení (spolkový rejstřík),
- zájmová sdružení právnických osob (spolkový rejstřík),
- nadace (nadační rejstřík),
- nadační fondy (nadační rejstřík),
- ústavy (rejstřík ústavů),
- obecně prospěšné společnosti (rejstřík obecně prospěšných společností).

Rejstříkový zákon stanoví jednak výčet skutečností, které se zapisují o všech osobách, a pak ještě jednotlivě další údaje zapisované do příslušných rejstříků podle právní formy.

Návrh na zápis lze podat pouze na speciálních formuláři, které jsou k dispozici na stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR (www.justice.cz). K návrhu je také potřeba přiložit všechny potřebné listiny, které dokládají uváděné skutečnosti, popř. které se zakládají do sbírky listin. Jaké dokumenty se musí zakládat do sbírky listin, nalezneme v ustanoveních § 66 – § 74 rejstříkového zákona.

Vyhláška č. 459/2017 Sb., kterou se změnila vyhláška č. 323/2013 Sb., o náležitostech formulářů na podávání návrhů na zápis, změnu nebo výmaz údajů do veřejného rejstříku a o zrušení některých vyhlášek, je účinná od 1. 1. 2018.

Zapisovaná osoba může společně s návrhem na zápis navrhnout, aby rejstříkový soud rozhodl, že se údaje zapsané do veřejného rejstříku o členech orgánů a o sídle zapsané osoby zneprístupní veřejnosti. Tento návrh však musí být **ve veřejném zájmu**.

2.3.1 Co se stalo po 1. lednu 2014 s bývalými rejstříky

Bývalý nadační rejstřík se automaticky začal považovat za nadační rejstřík podle rejstříkového zákona. Stejně tak bývalý rejstřík obecně prospěšných společností se stal rejstříkem obecně prospěšných společností ve smyslu rejstříkového zákona. Bývalý registr zájmových sdružení právnických osob, který byl veden krajskými úřady, se automaticky stal součástí spolkového rejstříku; krajské úřady měly povinnost předat spisy příslušným rejstříkovým soudům do 1 měsíce po nabytí účinnosti rejstříkového zákona. Občanská sdružení dříve registrována Ministerstvem vnitra ČR a jejich organizační jednotky oprávněné jednat svým jménem se taktéž zapisují do spolkového rejstříku; ministerstvo vnitra předalo příslušným rejstříkovým soudům do 3 měsíců po dni nabytí účinnosti rejstříkového zákona spisy, ale už do 1 měsíce údaje v elektronické podobě, a to údaje o názvu, číslu registrace, identifikačním číslu osoby, dne vzniku, právní formě a sídle vyjádřené referenční vazbou kódu adresního místa na referenční údaj o adrese v základním registru územní identifikace.

2.3.2 Co tedy bylo a je nutné udělat a v jakých lhůtách

Zapsaná osoba musela do 6 měsíců ode dne nabytí účinnosti rejstříkového zákona uvést zapsaný stav do souladu se stavem požadovaným zákonem, ledaže se jednalo o osobu zapsanou do spolkového rejstříku, tato měla lhůtu 3 roky. Dne 30. 12. 2016 nabyla účinnost novela zákona č. 460/2016 Sb., kterou se mění zákon NOZ. Jedná se o změnu, která se dotýká nejen spolků, ale také pobočných spolků. Novela ve svém čl. II bod 6. uvádí: „*Spolek a společenství vlastníků vzniklé do 31. prosince 2013 nejsou ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona povinny uvést označení právní formy ve svém názvu do souladu s požadavky § 132 odst. 2,*

§ 216 a § 1200 odst. 2 písm. a) zákona č. 89/2012 Sb. “ Novela tedy přináší výjimku z přechodného ustanovení § 3042 občanského zákoníku, které ukládá všem právnickým osobám povinnost přizpůsobit svůj název požadavkům NOZ. V okamžiku, kdy tak již mnohé spolky učinily, přišel zákonodárce s uvedenou novelou a povinnost takto změnit název u spolků (a společenství vlastníků) zrušil. Paradoxně je přitom tato změna odůvodněna tím, že se velké množství spolků zákonem neřídilo a svůj název nezměnilo. Lze shrnout, že **spolky a společenství vlastníků, které vznikly do 31. 12. 2013, nemusí své stanovy měnit jen z důvodu změny svého názvu.** Pokud jsou však jejich stanovy v rozporu s novým občanským zákoníkem z jiného důvodu, je stále potřeba je změnit, jinak hrozí těmto subjektům až zrušení soudem.

Když nebude **návrh splňovat stanovené náležitosti**, v takovém případě rejstříkový soud návrh na zápis **odmítne usnesením**. Toto rozhodnutí vydá v případě, že návrh trpí některou z vad. Nejprve však vyzve navrhovatele **k odstranění vad**, což musí soud udělat do 3 pracovních dnů od doručení návrhu. Vady návrhu, kvůli kterým může být návrh odmítnut, jsou: byl podán osobou, která k návrhu není oprávněna, nebyl podán předepsaným způsobem, neobsahuje všechny předepsané náležitosti, je nesrozumitelný nebo neurčitý, nebyly k němu připojeny listiny, jimiž mají být podle zákona doloženy údaje o zapisovaných skutečnostech, účel zakládání právnické osoby je v rozporu s ustanovením § 145 NOZ.

Rejstříkové soudy v řízení zejména zkoumají:

- zda údaje o zapisovaných skutečnostech vyplývají z doložených listin,
- zda navrhované jméno není zaměnitelné s jiným již existujícím zapsaným jménem nebo není-li klamavé,
- zda provedení zápisu právnické osoby nebrání probíhající trestní stíhání nebo výkon trestu, který jí byl uložen podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob a řízení proti nim. Rejstříkový soud by měl rozhodnout, popř. provést zápis nejpozději do 5 pracovních dnů, popřípadě bez zbytečného odkladu (u přeměn právnických osob), a to od podání návrhu.

2.3.3 Nesprávnost nebo neúplnost údajů v rejstříku

Pokud údaje v rejstříku nebudou úplné nebo nebudou odpovídat skutečnosti, nelze se dovolávat neplatnosti údajů ve veřejném rejstříku proti osobě, která jednala v dobré víře v zapsané údaje. Pokud obsah zápisu ve veřejném rejstříku odporuje zákonu, rejstříkový soud vyzve dotýčnou osobu, aby údaje doplnila nebo opravila a stanoví jí k tomu lhůtu. Pokud osoba neuposlechne, může soud rozhodnout o jejím zrušení.

Pokud soud vyzve právnickou osobu, aby doložila potřebné listiny v řízení, které lze zahájit i bez návrhu, a tato neuposlechne, lze jí udělit také pořádkovou pokutu až do výše 100 000 Kč.

Každá NNO si musí přečíst rejstříkový zákon a vytisknout si seznam údajů a listin, které musí mít jejich právní forma v rejstříku zapsané a založené. Na stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR je možné si ověřit, zda jsou údaje v rejstříku zapsané (www.justice.cz). Údaje a listiny, které jsou neaktuální nebo které chybí (spolky si ověří i to, zda tam mají zapsané své organizační jednotky – pobočné spolky), je třeba opravit a doplnit. Musí se k tomu použít formulář, který je na stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR. Zákonodárce poskytl neziskovým organizacím pro úpravu vnitřních předpisů více času než podnikatelským subjektům.

Situace kolem zpoplatnění změn prováděných ve spolkovém rejstříku se v průběhu doby několikrát změnila. Nejprve byl zákon o soudních poplatcích (zákon č. 549/1991 Sb.) nove-

lizován zákonem č. 335/2014 Sb. tak, že spolkům umožnil provádět změny týkající se zápisu ve spolkovém rejstříku bez soudního poplatku pouze do 30. 6. 2016. Následně však zákon č. 87/2015 Sb. přinesl „trvalou“ novelu zákona o soudních poplatcích, a to s účinností od 1. 5. 2015. Od tohoto data jsou spolky, pobočné spolky, ústavy, nadace, nadační fondy a obecně prospěšné společnosti při zápisu do veřejného rejstříku nebo zápisu změny **osvobozeny od soudního poplatku**.

3. Druhy neziskových organizací

NO lze dělit pro různé účely **dle různých hledisek**. Uvedeme pouze ta nejvýznamnější.

3.1 Druhy neziskových organizací z globálního hlediska

Organizace veřejně prospěšné – jsou založeny za účelem poslání spočívajícím v produkci veřejných a smíšených statků, které uspokojují potřeby veřejnosti – společnosti (příkladně charita, ekologie, zdravotnictví, vzdělávání, veřejná správa), např. Český červený kříž.

Organizace vzájemně prospěšné – jsou založeny za účelem vzájemné podpory skupin občanů (i právnických osob), které jsou spjaty společným zájmem. Jejich posláním je tedy uspokojování svých vlastních zájmů a veřejná správa dbá, aby se jednalo o takové zájmy, které jsou ve vztahu k veřejnosti korektní, tedy neodporují zájmům druhých občanů a právnických osob. Jde například o realizaci aktivit v kultuře, tělesné kultuře, profesních zájmů, ochrany zájmů skupin apod., např. Sokol.

3.2 Druhy neziskových organizací dle zřizovatele

Státní NO (zřizovatelem je stát, kraje, obce, případně jejich organizační složky) – jedná se především o organizační složky a příspěvkové organizace, které zabezpečují výkon státní správy a zajištění veřejných služeb, např. školství, zdravotnictví a sociální služby.

Nestátní/soukromé NO (zřizovatelem jsou občané) – jedná se o spolky, nadace, ústavy apod. Zabezpečují podobné služby jako státní NO. Každý subjekt je zřizován a usměrňován zvláštními zákony, kde jsou stanoveny vznik, zánik, způsoby řízení a orgány organizací.

Následující tabulka je přehledem právních forem pro vybrané NNO od 1. 1. 2014.

Tabulka 3: Přehled právních norem po rekodifikaci NOZ

DRUH NNO	PRÁVNÍ NORMA
spolek	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ústav	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
obecně prospěšná společnost	zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech
nadace	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
nadační fondy	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
zájmové sdružení právnických osob	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
polické strany a hnutí	zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích
registrované církve a náboženské společnosti	zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností
veřejná výzkumná instituce	zákon č. 341/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích
školská právnická osoba	zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon
honební společenstvo	zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti
odborová organizace	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zdroj: vlastní zpracování

4. Nový občanský zákoník a právní formy nestátních neziskových organizací

V dubnu 2012 byl ve Sbírce zákonů ČR vyhlášen dlouho očekávaný a diskutovaný **zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník**. Tento zákon nahradil zákon č. 40/1964 Sb. a také řadu dalších zákonů (např. zákon o sdružování občanů, zákon o nadacích a nadačních fondech, zákon o nájmu a podnájmu nebytových prostor, částečně obchodní zákoník atd.).

Obecným rysem NOZ je, že zastřešuje obchodní i občanský zákoník a některé další zákony. Při uzavírání obchodních vztahů odpadá odkaz na vůli stran, zda budou postupovat dle občanského nebo obchodního zákoníku. Obsahuje mj. kompletní úpravu závazkového práva. Je méně formální, klade větší důraz na skutečný projev vůle.

U neziskovek nespolehá na samostatné zákony, jak tomu bylo do roku 2013. Staré smlouvy se řídí zákony podle staré právní úpravy, bylo však nutné **dodatkem podřídít se novému právnímu stavu**. Toto se týká jak NO, tak podnikatelských subjektů.

4.1 Nové právní formy nestátních neziskových organizací po rekodifikaci

Korporace – v současné právní úpravě tam patří **spolky** (§ 214 a násl. NOZ) – reprezentují soukromý nebo veřejný zájem, nebo to může být i kombinace soukromého a veřejného zájmu. Můžou mít kromě hlavní i vedlejší činnost (v rámci vedlejší činnosti můžou i podnikat), ale zisk musí být použit na podporu spolku. Dále tam patří **církev, politické strany, profesní komory, příspěvkové organizace apod.**

Fundace – (§ 303 a násl. NOZ) – ošetřují majetek a přerozdělují jej dle zákona jiným. Je typické, že jejich základ (fundus) tvoří majetek určený k určitému účelu.

Patří tam **nadace** (§ 306 a násl. NOZ) a **nadační fondy** (§ 394 a násl. NOZ). Nadace nově můžou podnikat na podporu své hlavní činnosti. Po překročení nadačního kapitálu nebo obratu v uplynulém účetním období, a to 10násobku minimální zákonné hodnoty nadačního kapitálu (500 tis. Kč), mají povinnost auditu roční účetní závěrky. Nadace se může transformovat na nadační fond, který nemá stanovenou minimální hodnotu vkladu, nemá nadační listinu a kapitál a nepočítá se s jeho dlouhodobou existencí. Nadační fond se může transformovat do nadací.

Ústavy (§ 402 a násl. NOZ) – jsou kombinací lidského a majetkového principu (majetkové vklady). V ústavech je osobní i majetková složka propojena. Ústav nemá členy jako korporace, ale zaměstnance. Majetek ústavu není tak chráněn jako u fundací. Jako hlavní i vedlejší činnost můžou provozovat podnikatelskou činnost, ale zisk se musí použít pro ústav. Můžou zakládat obchodní společnosti. Při překročení hranice 10 milionů Kč čistého obratu za minulé uzavřené účetní období je povinnost ověření účetní závěrky auditorem. Ústav vyhotovuje výroční zprávu, pokud zakladatelská listina neurčí jinak.

4.2 Jak probíhala transformace nestátního neziskového sektoru

Do 31. 12. 2013 mohla občanská sdružení pro zachování historie založit obecně prospěšné společnosti (pro služby veřejnosti za úplatu) a aktivity členské základy ponechat ve sdružení.

Od 1. 1. 2014 se občanská sdružení stala automaticky spolkem, nebo se mohla **transformovat na ústav, anebo na sociální družstvo** – § 758 a násl. zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích (vyvíjení obecně prospěšné činnosti za účelem pracovní a sociální integrace znevýhodněných osob do společnosti; členem mohou být zaměstnanci družstva, dobrovolníci a osoby, kterým je poskytována služba družstva; nemohou podnikat, ale zisk se může přerozdělovat mezi členy).

Od 1. 1. 2014 nadace a nadační fondy – jejich právní osobnost se nezměnila. Podřídily se NOZ.

Od 1. 1. 2014 obecně prospěšné společnosti – nadále budou pouze ty obecně prospěšné společnosti, které vznikly do 31. 12. 2013. Po 1. 1. 2014 nelze obecně prospěšné společnosti zakládat (k obecně prospěšným službám bude možné založit ústavy, nadace, nadační fondy).

Od 1. 1. 2014 se organizační jednotky s právní subjektivitou automaticky změnila na pobočné spolky.

Transformace se řídí obecným postupem o přeměnách právnických osob v NOZ (§ 174 a násl. NOZ).

4.2.1 Příklad na občanské sdružení

Jedním z řady zákonů, které NOZ zrušil, byl zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů. Znamená to, že s účinností od 1. 1. 2014 nemohou již vznikat nová občanská sdružení. Na všechna občanská sdružení se začalo automaticky pohlížet jako na spolky. Tj. nezankla, pouze se změnilo označení jejich právní normy. Zůstává jim název, identifikační číslo, sídlo, historie i všechna práva a povinnosti z již uzavřených smluv. Sdružení se s účinností od 1. 1. 2014 začala řídit právní úpravou spolků v NOZ (§ 214 a násl. NOZ). Základní idea této právnické osoby se nemění.

Po 1. 1. 2014, pokud jim nebude vyhovovat právní forma, se mohou transformovat na ústav (§ 402 a násl. NOZ) nebo na sociální družstvo (upraveno zákonem č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích).

Ve lhůtě do 2 let od účinnosti NOZ bylo nutné dát název spolku do souladu s NOZ, pokud nejsou důležité důvody pro zachování stávajícího názvu (postačí doplnit označení právní formy „z.s.“). Dne 30. 12. 2016 nabyla účinnost novela zákona č. 460/2016 Sb., kterou se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Spolky a společenství vlastníků, které vznikly do 31. 12. 2013, již nemají povinnost uvést svůj název do souladu s novým občanským zákoníkem. Znamená to, že spolky nemusí měnit svůj název a mohou si ponechat dosavadní. Do 3 let od účinnosti NOZ bylo nutné upravit stanovy a doplnit potřebné údaje do veřejného rejstříku.

4.2.2 Příklad na organizaci s mezinárodním prvkem

Byl zrušen zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, a zákon č. 116/1985 Sb., o podmínkách činnosti organizací s mezinárodním prvkem. Tyto subjekty byly vedené v registru u ministerstva vnitra. Tyto evidence se od 1. 1. 2014 považují za spolkový rejstřík, vedený rejstříkovými soudy, na které přechází agenda z ministerstva vnitra.

Mezinárodní nevládní organizace založené dle zákona č. 116/1985 Sb., o podmínkách činnosti organizací s mezinárodním prvkem se považují za právnické osoby, které zřídily v ČR zahraniční pobočný spolek podle NOZ (§ 126 odst. 1 zákona č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob). Na zahraniční pobočný spolek se použijí ustanovení NOZ o pobočném spolku.

Mezinárodní nevládní organizace a zvláštní organizace pro zastoupení zájmů ČR v mezinárodních nevládních organizacích, které byly zřízeny nebo kterým bylo povoleno vyvíjet činnost v ČR nebo kterým bylo povoleno mít sídlo v ČR podle zákona č. 116/1985 Sb., o podmínkách činnosti organizací s mezinárodním prvkem se považují za spolky podle NOZ (§ 126 odst. 2 zákona č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob).

4.2.3 Příklad na nadaci a nadační fond

Zákon o nadacích a nadačních fondech byl zrušen a nově bude pro nadace a nadační fondy platit úprava obsažená v NOZ. Právní úprava teoreticky umožňuje změnu nadace na nadační fond (§ 391 a násl. NOZ). Nadace a nadační fondy měly do 6 měsíců ode dne nabytí účinnosti NOZ doplnit zapisované skutečnosti do veřejného rejstříku.

Do 2 let ode dne nabytí účinnosti NOZ se musel uvést název dotčené právnické osoby do souladu s požadavky NOZ, zakladatel může upravit zakládací listinu.

Do 3 let ode dne nabytí účinnosti NOZ bylo potřeba doplnit zakládací listinu a předat k založení do Sbírky listin příslušnému rejstříkovému soudu.

4.2.4 Příklad na obecně prospěšnou společnost

Od 1. 1. 2014 nadále budou pouze ty obecně prospěšné společnosti, které vznikly do 31. 12. 2013. Od tohoto data nelze obecně prospěšné společnosti zakládat. Stávající obecně prospěšné společnosti se nadále budou řídit zákonem č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšné společnosti.

K obecně prospěšným službám bude možné založit ústav, nadaci nebo nadační fond dle § 174 a násl. NOZ. Do 6 měsíců od dne nabytí účinnosti NOZ bylo nutné doplnit zapisované skutečnosti do veřejného rejstříku.

4.2.5 Příklad na zájmové sdružení právnických osob

Zájmová sdružení právnických osob byla zakládána podle § 20 starého občanského zákoníku. NOZ vlastní úpravu pro zájmová sdružení právnických osob nemá, proto po lednu 2014 nebudou nová zájmová sdružení právnických osob zakládána.

Existující zájmová sdružení právnických osob se řídí dosavadními právními předpisy.

Zájmová sdružení právnických osob se budou moci transformovat na spolek.

Do 3 let od dne nabytí účinnosti NOZ, poté co krajské úřady musely předat údaje o zájmových sdruženích právnických osob soudům, musela zájmová sdružení právnických osob doplnit do spolkového rejstříku všechny údaje a listiny stanovené rejstříkovým zákonem.

4.2.6 Příklad na církevní právnickou osobu

Zákon o církvích a náboženských společnostech č. 3/2002 Sb. zůstává v platnosti a účinnosti. NOZ se těchto subjektů dotkne v částech upravující obecné otázky právnických osob (§ 118 a násl. NOZ) a taky v dalších částech NOZ.

Rejstřík církevních právnických osob bude i nadále vést ministerstvo kultury.

5. Vznik, zánik a řízení vybraných forem nestátních neziskových organizací

Od 1. 1. 2014 NOZ rozlišuje:

- spolky (§ 214 a násl. NOZ),
- ústavy (§ 402 a násl. NOZ),
- nadace (§ 306 a násl. NOZ),
- nadační fondy (§ 394 a násl. NOZ).

NOZ se nestaví do té role, že by znal a nařizoval jediné správné řešení, ale nabízí určitou variabilitu cest k nějakému cíli. K určitým činnostem je možné založit jak spolek, stejně dobře jako nadaci nebo nadační fond nebo ústav a popřípadě něco jiného. Je na každém, aby si zmapoval klady a zápory jednotlivých cest a podle toho se rozhodl, co mu nejlépe bude vyhovovat. NOZ stojí na koncepci, aby si jednotlivé osoby samy hledaly pro sebe optimální cestu.

5.1 Spolek

Spolek je právnická osoba založená za účelem naplňování určitého zájmu jeho zakladatelů. Nezáleží, zda je **účel**, pro který byl spolek založen, zcela **soukromý** (skupina osob sdružujících se za účelem věnovat se společně svému zájmu) nebo naopak **veřejný** (spolek založený za účelem např. pomoci ohroženým skupinám obyvatel), zákonná úprava umožňuje obě podoby, popřípadě jejich **kombinaci**.

Členem spolku může být fyzická i právnická osoba. Členství ve spolku je osobní povahy a nepřechází na právního nástupce člena. O přijetí člena rozhoduje obvykle nejvyšší orgán spolku. Spolek může, ale není to povinné, vést seznam svých členů. Zveřejnění seznamu členů je možné, pokud souhlasí všichni jeho členové. Pokud někteří členové nechtějí být v seznamu uveřejnění, seznam se může zveřejnit i neúplný, ale musí to být na seznamu uvedeno.

Členství ve spolku může zaniknout vystoupením člena, nezaplacením členského příspěvku či vyloučením spolku za závažné porušení povinností vyplývajících z členství.

Jak založit spolek:

- minimálně tři osoby vede společný zájem a dohodnou se na znění stanov (§ 218 NOZ),
- nebo kdokoliv (svolavatel) svolá ustanovující schůzi (§ 222 a násl. NOZ), která usnesením schválí následně stanovy.

Spolek vzniká dnem zápisu do veřejného rejstříku. Pokud není zapsán do 30 dnů ode dne podání návrhu na zápis a pokud nebylo v této lhůtě ani vydáno rozhodnutí o odmítnutí zápisu, považuje se spolek za zapsaný do rejstříku 30. dnem od podání návrhu.

Obsah stanov:

1. povinné části:

- název, který musí obsahovat slovo „spolek“ nebo „zapsaný spolek“ nebo zkratku „z. s.“,
- sídlo,
- účel, pro který byl založen,
- práva a povinnosti členů vůči spolku, popř. určení způsobu, jak jim budou práva a povinnosti vznikat,
- určení statutárního orgánu.

2. dobrovolné části (pokud nejsou definované, tak se použijí přiměřeně ustanovení NOZ):

- druhy členství, práva a povinnosti jednotlivých druhů,
- přechod členství na právního nástupce,
- proces přijímání členů,
- členský příspěvek,
- pobočné spolky,
- pravidla pro vedení seznamu členů,
- zánik členství, vyloučení člena,
- orgány spolku (statutární orgán, nejvyšší orgán, kontrolní komise, rozhodčí komise, další) a jejich označení, ustanovování, funkční období, pravomoci,
- členská schůze – práva a povinnosti, pravomoci, svolávání, usnášeníschopnost, hlasování, průběh zasedání, pořizování zápisu,
- rozhodnutí o neplatnosti rozhodnutí orgánů spolku,
- zrušení a likvidace spolku,
- fúze a rozdělení spolků.

Stanovy v úplném znění musí být **uloženy v sídle spolku**.

Organizace a řízení spolku:

Nejvyšším orgánem spolku je obvykle **členská schůze** (pokud není stanovami určeno jinak). Zasedání musí být svoláno minimálně 1krát do roka. Pokud je schůze usnášeníschopná, vyhoví se zápis. **Kontrolní komise** (není povinná) dohlíží nad řádným vedením záležitostí spolku. Je-li zřízena **rozhodčí komise**, rozhoduje ve sporných záležitostech.

Statutární orgánem může být výbor nebo předseda.

Spolky mohou vytvořit nový spolek jako svůj **svaz** k uplatňování společného zájmu. Stanovy mohou taky založit **pobočný spolek** jako organizační jednotku spolku. Právní osobnost pobočného spolku se odvozuje od právní osobnosti hlavního spolku, což je vyjádřeno v názvu pobočného spolku.

Ačkoliv členové spolku mohou být zavázáni přispívat na jeho činnost formou členského příspěvku, za případné dluhy spolku neručí a jejich účast ve spolku je zcela dobrovolná.

Naplnění poslání, pro které byl spolek založen, může být prostřednictvím **hlavní činnosti a vedlejší hospodářské činnosti**. Formami vedlejší hospodářské činnosti může být **podnikání, jiná výdělečná činnost** (reklama, nájem spolkového majetku) a tzv. **nepřímé podnikání** (NO se účastní na podnikání jiné právnické osoby – např. se může stát společníkem podnikající právnické osoby). Správa vlastního majetku není podnikáním ve smyslu zákona o živnostenském podnikání. Spolek může v rámci své hlavní činnosti vyvíjet i **příležitostní výdělečnou činnost**, kterou nelze zaměňovat s vedlejší hospodářskou činností. Jedná se o náhodné vybočení hlavní činnosti do činnosti výdělečné, avšak s absencí kritéria soustavnosti a trvalosti (uspořádání plesu, prodej vlastních výrobků na společenských akcích apod.).

Pozor, rozlišování vedlejší hospodářské činnosti spolku na podnikání a jinou výdělečnou činnost dle NOZ je spíše **teoretické**. Zákon o daních z příjmů a zákon o účetnictví rozlišují u spolků pouze činnost nepodnikatelskou, tj. hlavní činnost, a podnikatelskou (vedlejší, doplňkovou, hospodářskou, výdělečnou).

Spolek může **zaniknout dobrovolně a nuceně**. Stejně jako u jiných právnických osob se na zánik aplikuje dvoufázový režim: zrušení a zánik. Mezi tyto 2 okamžiky může přibýt 3. fáze – likvidace. Postup dobrovolného zrušení spolku je obvykle upraven ve stanovách, jinak se aplikují obecná ustanovení o zrušení právnických osob. Nucené zrušení je zrušení spolku s likvidací pro porušování jeho zákonných povinností. Ve fázi samotného zániku spolku pozbývá spolek svůj status a přestává být subjektem práva. V případě likvidace podá

likvidátor do 30 dnů od skončení likvidace návrh na výmaz spolku ze spolkového rejstříku. V opačném případě návrh podává statutární orgán bezprostředně poté, co nastala skutečnost rozhodná pro zánik spolku.

Spolek je zrušen likvidační soudem na návrh osoby nebo i bez návrhu v případě, že vyvíjí zakázanou činnost, vyvíjí činnost, která je v rozporu s hlavní a vedlejší činností spolku ve stanovách, nutí 3. osoby k členství, podpoře spolku, brání členům ze spolku vystoupit. Likvidátor naloží s likvidačním zůstatkem dle stanov.

5.2 Ústav

Další novou formou právnické osoby podle NOZ je ústav. Ústavy jsou zakládány za účelem provozovat činnosti užitečné pro veřejnost s tím, že výsledky jejich činnosti jsou každému rovnocenně dostupné za předem stanovených podmínek. **Ústav je obdobou bývalé OPS pouze s několika odlišnostmi.** Ústav nemá členy, a proto je více vhodný pro organizace, jejichž členská základna je pouze formální a které se soustřeďují na poskytování služeb.

Praktické omezení pro ústavy je v tom, že **mají povinnost služby poskytovat na nediskriminačním základě.** Tudíž např. není možné stanovovat různé ceny za stejnou službu pro různé skupiny osob. Naopak u spolků je běžné, že třeba jako vstupné na akci pořádnou spolkem platí nečlenové spolku vyšší ceny než členové, což má mimo jiné motivovat ke vstupu do spolku. Obecně lze ale říci, že ústav není vhodný pro různé rodinné a vzájemné poskytovatele služeb, kteří určité příjemce zvýhodňují oproti jiným. Pro klasickou sociální službu je ústav vhodný.

Jak založit ústav:

- zakládací listinou,
- nebo pořízením pro případ smrti.

Náležitosti zakládací listiny:

- název ústavu, který musí obsahovat slova „zapsaný ústav“ či zkratku „z. ú.“,
- sídlo,
- účel ústavu vymezením předmětu jeho činnosti, popřípadě i předmět jeho podnikání,
- údaj o výši vkladu, popřípadě o jeho nepeněžitém předmětu,
- počet členů správní rady i jména a bydliště jejich prvních členů,
- podrobnosti o vnitřní organizaci ústavu, nevylučuje-li se její úprava statutu ústavu.

Ústav vzniká zápisem do veřejného rejstříku. Podrobnosti fungování ústavu může upravit statut, který vydává správní rada a který se zakládá do rejstříku.

Pro ústav je tedy typické využití **nejen osobní, ale také majetkové složky** organizace (na rozdíl např. od spolku, který je založený pouze na osobní složce, se v případě ústavu počítá s majetkovými vklady).

I ústavy mohou **provozovat podnikatelskou činnost, zisk však může ústav použít jen k podpoře činnosti, pro niž byl založen**, a k úhradě nákladů na vlastní správu.

Na rozdíl od spolků mají ústavy **zákonem danou strukturu orgánů:**

- ředitel (statutární orgán ústavu, s nárokem na odměnu),
- správní rada (dohlíží na ředitele, rozhoduje o hlavních finančních otázkách atd., nárok na odměnu jen, je-li to v zakládací listině).